

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI**

Sveučilišni preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

**SOKRATOM PROTIV DANAŠNJEG ODGOJA I OBRAZOVANJA
ZA TRŽIŠTE RADA
ZAVRŠNI RAD**

Kolegij: Filozofija odgoja i obrazovanja
Mentor: doc. dr. sc. Kelam Ivica
Student: Sagadin Vučić Jasmina
Matični broj: 488

Slavonski Brod,
srpanj 2019.

Sadržaj

SAŽETAK	3
ABSTRACT	3
1. UVOD	5
2. GLOBALIZACIJA I NEOLIBERALIZAM	7
3. KONZUMERIZAM	11
4. INDUSTRIJALIZACIJA SVEUČILIŠTA	13
4.1. Bolonjska deklaracija	14
4.2. Dehumanizacija	15
5. DRUŠTVO ZNANJA	17
5.1. Obrazovanost, poluobrazovanost, neobrazovanost	17
5.2. Cjeloživotno učenje	19
5.3. Društvo rada	19
6. SOFISTI	22
7. SOKRATOV ŽIVOT	25
8. SOKRATOVA DIJALOŠKA METODA	27
8.1. Primjena dijaloške metode u suvremenoj nastavi	29
9. SOKRAT KAO UČITELJ I UZOR	31
10. ZAKLJUČAK	32
11. LITERATURA	34

SAŽETAK

U globalnom svijetu promjene se događaju svakodnevno i zahvaćaju odgojno-obrazovni sustav. Tome u prilog govori činjenica da se većina tradicionalnih smjernica odbacuje, te se teži novim ciljevima i metodama, onim izvanjskim koje zadovoljavaju neprestano mijenjajuće tržište rada. Svrha pojedinca u takvom sustavu jest prilagoditi mu se odgovarajući na njegove potrebe, dok Sokrat traži sreću unutar čovjeka – čovjeka koji posjeduje znanje i mudrost ne zbog drugih već zbog sebe i svoje slobode. Svojom metodom dijalektičkog govora traži istinu u sebi i drugima te nudi mnogo toga za promišljanje. Njegovo poučavanje koje ističe ljubav prema učenju i želju za istinskim znanjem koji stvaraju zrelog i autonomnog čovjeka svakako nadahnjuju već 25 stoljeća te bi ga trebalo uzeti u obzir kada se promišlja o budućnosti mladih generacija koje dolaze. U ovom radu uspoređujemo odgoj i obrazovanje danas s onim koje je bilo uvriježeno u Sokratovo doba te nastojimo ukazati na razlike. U radu se ističu promijene koje su zahvatile sveučilišta u vidu Bolonjske deklaracije ali i kako ih usmjerenost prema tržištu rada pretvara u poduzetničke centre. Što to znači za društvo znanja kojemu težimo i možemo li uopće tvrditi da zaista jesmo društvo znanja ukoliko stremimo isključivo znanjima diktiranim od strane neprestano mijenjajućeg tržišta rada? Uspoređujemo znanje kojemu težimo sa znanjem kojega je tražio Sokrat ukazujući pri tome na nedostatke današnjeg odgoja i obrazovanja te nudimo Sokratove ideje i mišljenja kao mogući pomak prema istinskoj mudrosti.

Ključne riječi: tržište rada, društvo znanja, Sokrat, istina, sloboda

ABSTRACT

In the global world, changes that strike our educational system, occur daily. In that matter, most of the traditional guidelines have been thrown away in order to strive for new goals and methods, the external ones, which satisfy the constantly changing labor market. The purpose of an individual in that kind of a system is to adapt in order to satisfy its needs while Socrates searches for happiness inside a man himself- a man possesses knowledge and wisdom for himself and his own freedom, not others. With his method of dialect speech, he seeks his own truth and for others, and offers lots to think about. His teaching emphasizes love and desire for learning and true knowledge that leads to becoming an independent man inspires people for over 25 centuries and it should be taken into consideration when thinking about youth, younger generations and their future. In this paper, we are comparing and showing the differences in education today and the one in Socrates time. The changes through Bologna Declaration are especially accentuated, so the directionality in the labor market makes the universities

entrepenurial centres. What does that mean for the knowledge economy we are thriving for? Can we even state that we really are the knowledge economy as we aspire the knowledge that is dictated by constantly changing labour market? We compare the knowledge to which we aspire with the knowledge which Socrates searches for and shows the disadvantages of today's educational system. Here we offer Socrates ideas and opinions which lead to a possible progress to the genuine wisdom.

Key words: labour market, knowledge society, Socrates, truth, freedom

1. UVOD

Svijet korača naprijed velikom brzinom kako u gospodarskom, političkom, kulturnom tako i u obrazovnom smislu. Ukoliko želimo biti u skladu s vremenom u kojemu živimo moramo mu se prilagoditi. Ovim se radom dotičemo onih promjena koje su nastale u odgojno-obrazovnom sustavu te na koji se način one odražavaju na naše društvo. Današnjem sustavu suprotstavljamo Sokrata, izuzetno važnog filozofa i mislioca koji je čitav svoj život posvetio poučavanju drugih te raspravljamo o njegovom načinu promišljanja i angažmanu kojima je bio dosljedan do kraja svojega života.

Ovu temu smatram vrlo suvremenom a važnost edukacije u odgojno-obrazovnom sektoru ne treba posebno naglašavati, te iz tog razloga promišljanje o ovakvoj temi može dodatno doprinijeti i obogatiti sve zahvaćene ovim sektorom, ali i svakog pojedinca te cijelu društvenu zajednicu koji ne razmišljaju samo o svojoj budućnosti, već dugoročno promišljaju i neprestano rade na boljoj budućnosti budućih generacija.

Sveobuhvatno gledano, rad je podijeljen na dvije veće cjeline od kojih se prva odnosi na trenutnu situaciju u odgoju i obrazovanju, čiji ciljevi i svrha teže k tome da isključivo zadovolje potrebe tržišta rada, dok se druga cjelina postavlja na oprečan način ovoj prvoj i to uz pomoć Sokrata kao velikog filozofa i mislioca. Kako bi se dobio što bolji uvid te slika o odgoju i obrazovanju u 21. stoljeću koje na neki način pojedinca stavlja u drugi plan, prvi dio započinje pojmom globalizacije i globalnog funkcioniranja svijeta do neoliberalizma koji imaju snažan utjecaj na obrazovanje i obrazovnu politiku određene zemlje. Fenomen konzumerizma nezaobilazan je u današnje doba a njegov završni proizvod, dakle roba postaje i obrazovanje. U tako ekonomski orijentiranom društvu obrazovanje se podređuje vanjskim odrednicama umjesto nekada unutrašnjim.

Budući da su potrebe društva a time i tržišta rada neprestano mijenjaju, i sveučilišta poprimaju oblik poduzetničke mašinerije. Nude znanja za zanimanja koja diktira tržište rada, od toga stvaraju prihode te uz sve to primiču poduzetništvo među studentima i academicima. Bolonjskom deklaracijom uvedene su promijene na sveučilišta koje mijenjaju sadržaje i ciljeve nekadašnjeg obrazovanja i stavljaju naglasak na razvoj kompetencija. Budući da sve navedene promijene mijenjaju naše društvo, u idućem poglavlju se govori o društvu znanja, što je ono te kakvo znanje to društvo posjeduje.

Kakav je bio odnos prema odgoju i obrazovanju u antičko doba i doba Sokrata glavna je tema drugog dijela ovoga rada. On započinje kratkim razlaganjem o Sofistima koji su na neki način

oblikovali Sokratov pogled na odgoj i obrazovanje. Nakon toga dublje analiziramo Sokratov život, njegove misli i njegova dijela. Sokrat dokazuje da se ne može živjeti najbolji život bez znanja i mudrosti. Sa Sokratom kao vodičem, koji nije želio druge učiniti pametnijima i vještijima već mudrijima navodeći ih na promišljanja o vlastitom (ne)znanju te ih time oplemenjujući za čitav život i slobodu, kojoj danas ako ne više nego ikada svi težimo, pokušavamo ponuditi odgovor na pitanje koliko se poimanja odgoja i obrazovanja danas razlikuju od onog u Sokratovo doba, te koje su to vrijednosti koje nam on kao čovjek prikazuje a koje bismo mogli preslikati ne samo u odgoju i obrazovanju, već životu općenito.

2. GLOBALIZACIJA I NEOLIBERALIZAM

Svijet koji funkcionira kao jedinstveni sustav a samim time svjetsko tržište koje postaje dostupno svima, samo je jedan od načina na koji bismo mogli opisati globalizaciju. U globalnom pogledu svijet postaje malo mjesto u kojemu se svi procesi jednako osjećaju diljem cijeloga svijeta što u konačnici dovodi do jačanja svijesti u cjelini. Zahvaljujući globalizaciji i ljudi te njihovi međusobni odnosi postaju drugačiji, počinju globalno razmišljati te na drugačiji način shvaćati i otkrivati svijet.

Kukoč (2006:23) globalizaciju definira kao „stav, nauk i ideologiju koja promiče načelo međuovisnosti i jedinstva čitavog svijeta, svih naroda i država na račun nacionalnog i državnog partikularizma“. Sve se to skupa odvija u ekonomskoj, političkoj i kulturnoj domeni. Jedan od najvažnijih aspekata globalizacije jest upravo ekonomski aspekt. Multinacionalne tvrtke na ovaj način mogu uključiti veliki broj ljudi širom svijeta, bez obzira na udaljenost u svoje poslovanje. One kontroliraju resurse, tehnologiju, kapital te na taj način posluju bez ikakvih prepreka. Može bitna je i nakana stvaranja gospodarske i kulturne hegemonijske zapadnih država. Što se kulturnog pak smisla tiče, govorimo o potencijalnom zajedničkom svjetskom jeziku – engleskom jeziku koji dominira u svim sektorima što dovodi u pitanje opstanak nacionalnih i lokalnih kultura. Nametanje fenomena „amerikanizacije“ uvelike se osjeća u lingvistici ali i u svakodnevnom životu gdje se promovira određeni životni stil.

Danas ne možemo ne spomenuti i sam način interakcije među ljudima. Uslijed globalizacije načini interakcije i socijalizacije su promijenjeni, pri čemu ne možemo osporiti utjecaje društvenih mreža na svakodnevni život pojedinca. Možemo reći da se globalizacija ušuljala u svaku poru naših života što potvrđuje Kregar (2006:77) kada kaže: „Institucije, kao što su nacija, obitelj, posao, tradicija, priroda, čine se naizgled kao ranije, međutim iako vanjska ljuska ostaje, unutar nje sve je drukčije i postaje ljuštura institucije“.

Zahvaljujući globalizaciji druge kulture i narodi su nam bliži nego ikad (zahvaljujući različitim tehnologijama), na raspolaganju imamo više materijalnih dobara i usluga, naše mogućnosti i želje postaju veće nego ikada prije što u čovjeku razvija osjećaj slobode i života u društvu čije su mogućnosti ravnopravne, dok Kukoč (2006: 24) citira Khor Martina i kaže: „Globalizacija jest ono što mi u Trećem svijetu već nekoliko stoljeća nazivamo kolonijalizmom“. Kukoč (2006) se na to nadovezuje činjenicom da se razlike između bogatih i siromašnih sve više produbljuju kao i razlike zapadnih i ne-zapadnih zemalja. Isto tako navodi kako su upravo globalizacijski procesi krivci i uzročnici neprestanih financijskih i gospodarskih kriza u kojima se nalazimo, a Kregar (2006) smatra kako do krize u institucijama dolazi jer one nisu u

moćnosti podnijeti ubrzane društvene promjene i nove zadatke koje stvara globalizacija. Kukoč (2006) nadalje zaključuje kako je globalizacija najvažniji i najdjelotvorniji aparat nadmoći zapadne civilizacije nad ostatkom svijeta.

Usljed globalizacije, gdje je očito došlo do tvorbe transnacionalnog obrazovnog prostora uz vlade dobili smo i neke nove sudionike tog procesa, čiji je utjecaj i na obrazovanje postao od iznimne važnosti. Najvećim doprinositeljima smatraju se međunarodne organizacije koje svojim mehanizmima utječu na vlade mnogih zemalja, prilikom čega imaju mogućnost promicanja vlastitih ideja koje karakterizira jedna zajednička točka - neoliberalizam. Pobornici neoliberalizma snažno se zalažu za slobodno tržište, te se protive intervencijama države kao što potvrđuju Kanić i Kovač (2017:75) „snažno oslanja na individualnu odgovornost i samostalnost, što znači da je svatko odgovoran za vlastito ekonomsko stanje s obzirom na to da prosperitet radnika ovisi o njihovoj sposobnosti trgovanja vlastitim vještinama, znanjima i poduzetničkom dugu na globalnom tržištu“. Hromadžić (2008) nam otkriva drugo lice neoliberalizma kada navodi da referirajući se na privatna poduzetnička prava, slobodno tržište i trgovinu, naravno, bez uplitanja države, neoliberalizam promovira gospodarski razvoj i ekonomski siromašnijima na način da će većim profitom ulagača više novaca dospjeti do onih nerazvijenijih. Tim bi se pristupom umanjile do tad velike razlike između razvijenijih i manje razvijenijih te bi svim državama bio omogućen prosperitet, jednake šanse za uspjeh a konačni cilj bi bio dobrobit i napredak cijeloga društva. Hromadžić (2008:44) zaključuje zašto se neoliberalizam nalazi na udaru brojnih kritika: „No danas, kada su se glavne karakteristike „neoliberalnog fundamentalizma“ već jasno iscertale (nezasitna želja za profitom, neobuzdane želje za sve većom i većom potrošnjom, opadanje značaja vrijednosti solidarnosti...) i kada je postalo očigledno da su neoliberalni recepti za gospodarski rast u praksi rijetko kada uspješni, te su se već pokazale vidne posljedice neoliberalnih politika (lažnost teza da neometano bogaćenje pojedinaca donosi blagodati za cijelu zajednicu, katastrofalne posljedice koje smanjenje državnog utjecaja ima za obrazovanje, zdravlje i socijalnu sigurnost, nestanak društvene solidarnosti kao posljedica takmičarskog duga radikalnog individualizma, degradacija okoliša, propast neoliberalnih politika u državama Južne Amerike...)“. Neoliberalizam je kontroverzan pojam kojemu se pristupa iz dvije krajnosti – ili je isključivo loš ili pak dobar. Budući da se ovim radom bavimo odgojem i obrazovanjem, nećemo se detaljnije upuštati u raspravu oko filozofije neoliberalizma kao takvog, već isključivo njegovim utjecajem na obrazovanje.

Pojava neoliberalizma sedamdesetih godina prošlog stoljeća rezultirala je prisutnošću tržišnih rješenja s naglaskom na učinkovitost, konkurenciju i slobodu izbora, što se, zahvaljujući globalizaciji, trajno ukorijenilo u obrazovne sustave gotovo svih zemalja. Koliki je utjecaj ideologije neoliberalizma na obrazovne politike govori i činjenica da je njihova prisutnost zaintrigirala brojne autore na istraživanja o utjecajima i očitovanjima neoliberalizma u obrazovanju.

Neoliberalizam, kao uostalom i globalizacija, imaju snažan utjecaj na obrazovanje i obrazovnu politiku određene zemlje. Najvažniji ishodi neoliberalizma u obrazovanju očituju se u podizanju učinkovitosti obrazovnih sustava te u redefiniranju uloge države u obrazovanju. Kao što je ranije već rečeno, prema neoliberalizmu država ne bi trebala imati nikakvu ulogu kada je obrazovanje u pitanju. Kanić i Kovač (2017) se pozivaju na Alfreda i sur. kada tvrde da prilike postoje za svakoga tko je motiviran i želi raditi a elementi koji su potrebni za pravednu ekonomsku neovisnost podrazumijevaju konkurentno tržište, individualnu inicijativu i državu koja se ne miješa u tržište. Prema nekim znanstvenicima, neoliberalizam se pojavio upravo kao odgovor na neučinkovitost državnog aparata. Stoga, neoliberalizam naglašava pojam učinkovitosti. Autorice Kanić i Kovač (2017) referiraju se na Allaisa i ostale autore kada naglašavaju kako je fundamentalni cilj neoliberalnih reformi restrukturirati obrazovanje na način da počinje doprinositi ekonomskom rastu i razvoju, odnosno da poveća konkurentnost industrija te na taj način doprinese kvaliteti života pojedinca. Sasvim je logično da će se reforme koje će uslijediti, odnositi na postizanje učinkovitosti i uspješnosti obrazovanja a uloga nacionalnog kurikulumu dovesti do standardizacije obrazovanja. Standardizacijom je omogućeno provođenje nacionalnih testiranja čime mjerimo učinkovitost pa su uvedene i rang liste. Upravo na primjeru rang lista možemo vidjeti kolika je vrijednost samog znanja u obrazovnom sustavu. Naime, rang liste postale su nezaobilazan izvor informacija o vrijednostima škola na tržištu, te upravo o njima ovisi njihova pozicija u očima korisnika pa samim time i na tržištu. Obrazovni sektor ne rukovodi se više spoznajom, znanstvenom znatiželjom i akademskom slobodom već su ih zamijenili učinkovitost i prilagođavanje. Kakvu vrijednost ima znanje samo po sebi u ovakvome sustavu te govorimo li uopće više o znanju, analizirati ćemo u jednom od slijedećih poglavlja.

Budući da je cilj obrazovanja pridonijeti ekonomskom rastu i razvoju, možemo reći da sam rezultat te samo obrazovanje postaje proizvod i to takav koji se poput sirovine treba proizvoditi, prodavati i kupovati, kojim netko treba upravljati. Autorice Kanić i Kovač (2017) referirajući se na autora Tolofarija navode da to tako i jest. On, naime, smatra da obrazovanje postaje

proizvod na tržištu koji treba biti što učinkovitiji i efikasniji, učenici postaju kupci usluga, a ponudu i potražnju određuju tržišni mehanizmi.

3. KONZUMERIZAM

Fenomen koji se pojavljuje kao rezultat samog funkcioniranja neoliberalizma a čija je osnova proizvod ili roba naziva se konzumerizam. Prema Čolić (2002) kada govorimo o konzumerizmu ili „potrošačkoj kulturi“ tada govorimo o kulturi u kojoj je glavna i središnja preokupacija potrošnja. Stanić (2006: 4) tvrdi da je potrošačko društvo „društvo koje počiva na potrošnji materijalnih dobara i usluga, a u novije vrijeme i iskustva, što postaje dostupno većini stanovništva“. Ono što potrošačko društvo razlikuje od drugih tipova društva jeste masovna proizvodnja koja nudi maksimalnu ponudu usluga i robe na tržištu. Potrošnja danas dobiva etiketu trenda koji ne samo da zauzima mjesto u slobodnom vremenu ljudi već postaje oznaka životnog stila koji se danas promatra kao mjerilo uspješnosti u životu. Unatoč mnogim velikim industrijskim promjenama, tehnološkim razvojem i ekstremnim ubrzanjem načina života, potrošnja je postala inačica modernog društva.

U kratkom osvrtu na povijest konzumerizma, Hromadžić (2008) spominje Edwarda Bernaysa kao „oca modernog PR-a“ koji nije vjerovao u osnovnu ideju demokracije, te je konzumerizam smatrao savršenim načinom kako ljudima dati iluziju kontrole vlastitih života dok zapravo korporativne elite upravljaju društvom i razvojem. Hromadžić dalje navodi kako je sam Bernays nakon propagandnih kampanja koje je odradio za američkog predsjednika Woodrowa Willsona dao do znanja kako je manipulacija ljudima, tj. javnošću nužni put do demokracije. Od tada cilj konzumerizma prestaje biti zadovoljavanje bioloških i socijalnih potreba, te dolazi do promjene iz kulture u kojoj dominiraju potrebe u kulturu u kojoj naglasak stavljamo na želje.

U prethodnom smo poglavlju rekli da za obrazovanje možemo reći da je proizvod ili roba stoga se postavlja pitanje može li se obrazovna usluga prodavati na tržištu formiranjem cijene temeljem odnosa ponude i potražnje. Nikakve zapreke za to nema. U ovom kontekstu, obrazovanje je kao i svaka druga usluga koja ima stvarnu cijenu koštanja. Kada je obrazovanje u pitanju, ne možemo reći niti da manjka potražnja. No, ovdje se postavljaju mnogobrojna pitanja koja se samo nadovezuju jedno na drugo kao što su moralnost prodaje takve usluge, zatim je li tržište odgovarajući regulacijski aparat određivanja cijene obrazovanja pa sve do pitanja koje kategorije uopće treba smatrati bitnima kada obrazovanje deklariramo kao robu – moralne ili interesne? Zlatar Violić (2009: 208) tvrdi da „posebno treba naglasiti proces posvemašnje merkantilizacije znanja koja u ime tržišno isplativih i tehno-svrhovitih znanja podcjenjuje i odbacuje društvena i humanistička istraživanja, društveno i humanističko obrazovanje“. Dakle, ne samo da tržište rada diktira zahtjeve već i marginalizira pozicioniranje društveno-humanističkih fakulteta. Radi se zapravo o tome da se neka druga zanimanja, dakle

i sama znanja koliko-toliko uspješno prilagođavaju postavljenim zahtjevima od strane tržišta rada.

U takvom izrazito ekonomskom ozračju obrazovanje se prilagođava vanjskim odrednicama a ne unutrašnjim, što je bio slučaj u antičkom ili humanističkom idealu obrazovanja. Stoga nije iznenađujuća činjenica da se upravo na filozofskim fakultetima, mjestima gdje se još uvijek uče ona znanja koja se ne mogu iskoristiti u tržišne svrhe ili se od njih ne može profitirati te se zbog toga smatraju beskorisnima, održavaju prosvjedi s parolama kako znanje nije roba. Bitno je napomenuti da su od velike važnosti interesi i prevladavajuća shvaćanja onih koji su uključeni u proces odlučivanja ali i količina moći kojom raspolažu. Kada je čovjek usmjeren na izvršavanje onih zadataka koje mu nameće ekonomija uz obećanje ostvarenja dobrog života, on postaje zadovoljan rob. Do ovog zaključka došao je Hromdžić (2008: 7) rekavši kako se u stvari ovdje radi o „aktualnim dimenzijama potrošačke kulture, suvremenom konzumerizmu, njegovim karakteristikama, dimenzijama i ritualima, koji se čine jednom od ključnih i pokretačkih poluga globalnog, neoliberalnog kapitalističkog sustava današnjice“. Stalna ekonomska nesigurnost koja je karakteristična za neoliberalizam ima veliki utjecaj na ljude.

Konzumerizam ima duboke korijene u modernom društvu no očigledno da je s razdobljem neoliberalne tržišne ideologije konzumerizam, postao ekonomska i socijalno-kulturalna dominantna. Ovakvo je konzumerističko ozračje je sa svim svojim posljedicama implementirano i na instituciju sveučilišta te njezinih korisnika, odnosno konzumenata.

4. INDUSTRIJALIZACIJA SVEUČILIŠTA

Potreba za prilagodbom ekonomiji znanja, iskorištavanju znanja u gospodarske svrhe, razvoju konkurentnosti i učinkovitosti pojavila se i u mjestima koja su tradicionalno bila namijenjena poučavanju znanja, istraživanjima te akademskoj slobodi – sveučilištima. Niti sveučilišta nisu ostala pošteđena globalnih promjena koje zahvaćaju razvijene zemlje ali i zemlje u tranziciji, kao što je Hrvatska. Tradicionalna misija sveučilišta zamijenjena je poduzetničkim razmišljanjem u korist ekonomskog rasta.

Preteča sveučilištima koje danas poznajemo su antičke škole koje su se bavile znanstvenim istraživanjima. Prvim sveučilištem u današnjem smislu riječi smatra se Sveučilište u Bologni, osnovano 1088. godine. Srednjovjekovna su sveučilišta svoj rad usmjeravala na jačanju intelektualne sfere života te na razvijanju kritičkih stavova prema svojoj zajednici. Veliku ulogu u razvoju sveučilišta ima Wilhelm von Humboldt a o važnosti humanističkog ideala obrazovanja danas mnogi autori i znanstvenici govore. Humboldt je proklamirao emancipiranog i samoobrazovanog, dakle slobodnog pojedinca sa znanjem usmjerenim prema tradicijama velikih kultura. Autorice Dabić i Švarc (2011) referirajući se na Eskowitza i sur. opisuju transformaciju sveučilišta kroz dvije revolucije. Prva se odnosi na revoluciju nastalu u Njemačkoj sredinom 19. stoljeća u kojoj sveučilišta prestaju biti samo poučavatelji postojećeg znanja već počinju proizvoditi novo znanje, postaju istraživačka sveučilišta. Druga se revolucija veže uz pojavu poduzetničkog sveučilišta prema kojoj se ista trebaju uključiti u ekonomski razvoj te odgovorno promišljati o sredstvima financiranja svojih istraživanja te o proračunu općenito, čiji korijeni sežu još iza Drugog svjetskog rata. Djelovanje sveučilišta pod okriljem države postaje upitno te su ona primorana skrbiti o financiranju baš kao što smo ranije spomenuli da neoliberalizam zagovara odsutnost državne intervencije.

Tradicionalno, uz ulogu poučavanja a kasnije i istraživanja, današnja sveučilišta poprimaju i novu ulogu a to je doprinos gospodarstvu. Prema Dabić i Švarc (2011) komercijalna komponenta koju imaju današnja sveučilišta u proizvodnji znanja izaziva reakciju akademske zajednice s porukom o štetnosti za autonoman i slobodan razvoj znanosti, a prema autorima Carroll i Beaton koje iste autorice navode, sve je to dio većeg kompleksa neoliberalne hegemonije. Ovi i ostali autori koji su svojevrsni protivnici koncepta poduzetničkog sveučilišta smatraju da je traganje za istinom i znanjem vrijedniji poziv od potrage za materijalnim bogatstvom, te da na ovaj način izdaju tradicionalne akademske vrijednosti isključivo zbog zarade.

Kao što smo do sada mogli primijetiti, sve se više koristi termin „poduzetničko sveučilište“ koji postaje sinonim za novi standard institucija visokog obrazovanja koji se temelji na poduzetništvu. Prema Ahmed i sur. (2016) od sveučilišta se danas zahtjeva da preuzmu ulogu prijenosa znanja i komercijalne aktivnosti kako bi se ostvario prihod, no istovremeno se očekuje i primicanje poduzetništva među studentima i akademikima. Očekuje se da sami djelatnici sveučilišta uspješno rukuju poduzetničkim vještinama i znanjima te da iste integriraju u obrazovanje te potpomognu razvoju poduzetništva na svojim sveučilištima. Smatra se da će se na ovaj način riješiti problemi nezapošljivosti mladih ljudi, stvaranja prihoda na sveučilištima te cjelokupnog ekonomskog rasta.

4.1. Bolonjska deklaracija

Budući da su razvijene ali i inovacijski manje razvijene zemlje izložene globalizaciji, te su i hrvatska sveučilišta prisiljena na promjene, tj. modernizaciju. Kako na europskim sveučilištima tako i na našim, osim veće orijentiranosti prema tržištu rada, jedan od uvjeta njihove modernizacije jest upravo provedba Bolonjskog procesa. Dokument kojim započinje reorganizacija visokoškolskog sustava jest Sorbonska deklaracija iz 1998. godine čiji su potpisnici bili ministri Njemačke, Italije, Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva. Nakon toga uslijedila je i zajednička deklaracija europskih ministara obrazovanja pod nazivom Europski prostor visokog obrazovanja, danas poznatiju kao Bolonjska deklaracija. Republika Hrvatska ju potpisuje 2001. i time preuzima obvezu prilagodbe njezinim načelima i zahtjevima, pri čemu se kao bit ove reforme naglašavaju studenti i njihove obrazovne potrebe.

Potpisivanjem Bolonjske deklaracije prihvatili smo jedinstveni sustav ciklusa studiranja, tj. preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij. Problem kojemu se pokušalo doskočiti ovim sustavom jest ublažavanje dotadašnjeg predugog studiranja i povećanje broja studenata koji završavaju školovanje. Budući da je kriterij učinkovitosti zaposjeo sveučilišta, cilj je što prije osposobiti mladog čovjeka i poslati ga na tržište rada čime sveučilišta počinju nalikovati na strukovne škole. Ono što se takvim kratkim studijima zamjera jest odsustvo znanstvenosti. Prema Liessmannu (2008:92) tek će programi magisterija ponuditi oblik znanstvenosti koji bi trebao biti obilježje sveučilišta. Za studente željnih znanosti i izobrazbe, studiji će ipak biti duži ali i skuplji. Iduće načelo je promicanje pokretljivosti i otklanjanje zapreka slobodnom kretanju studenata i profesora. Prema Liessmannu (2008) ni ovo opravdanje nije onakvim kakvim se na prvu čini jer samo deset posto studenata jednog studijskog godišta koristi program mobilnosti a iz gospodarskih razloga nije za očekivati da će se taj broj povećati. European Credit Transfer

System ili skraćeno ECTS sustav bodovanja još je jedna u nizu prilagodbi Bolonjskom sustavu koja mjeri opterećenje studenata za svladavanje određenog kolegija. Prema Liessmannu (2008) studijska se mjesta više ne ravnaju prema kolegijima nego prema rezultatima koje studenti moraju postići. O jedinstvenoj sveeuropskoj dimenziji visokog obrazovanja Liessmann (2008:94) također ima mišljenje: „Sada se pak s obzirom na europske planove studiranja mora postići još samo to da prije svega naslovi kolegija i modula posvuda zvuče isto, da se kasnije na svim mjestima nastava odvija na engleskom, nakon čega se zatim polaže nada u normativnu snagu tih smjernica; time je europsko visoko školstvo objedinjeno na način koji dopušta da se uistinu svuda studira isto, tako da onda mirno možemo ostati kod kuće.“

Ono što Liessmann u Teoriji neobrazovanosti (2008:75-88) u poglavlju Koliko teži znanje genijalno dočarava jest kakva je uistinu ideja današnjeg obrazovanja na sveučilištima koja su obilježena parametrima planiranja, standardizacije, kontrole i umrežavanja na primjeru Immanuela Kanta. Naime, u današnjem znanstvenom svijetu on ne bi imao velike šanse. Svoj rodni grad gotovo da nije napuštao. U deset godina rada, u vrijeme obnašanja dužnosti dekana Filozofskog fakulteta ne objavljuje, osim dva članka, ništa. Danas, kada se naglasak stavlja sve više na kompetenciju, ishode i postignuća ovakav način rada ne bi bio prihvatljiv. No, daleko od toga da Kant nije ništa radio u to vrijeme, tada nastaje njegovo najpoznatije djelo - Kritika čistog uma, u njegovom umu. U svijetu u kojemu je naglasak stavljen na učinkovitost, rezultate, neprestanu spremnost na misaoni rad koji zahtjeva originalna rješenja u kontinuiranom procesu predstavlja veliki teret onima koji su suočeni s takvim načinom rada. Upravo je vrijeme ključni sastojak u iznalaženju određenih rješenja i oblikovanja misli što više nije moguće u dobu u kojemu je sve manje vremena za mišljenje. Pojedinaac više nije slobodna osoba već dio većeg sustava koji funkcionira ispunjavanjem zadataka u zadanim rokovima.

Promjene koje nastaju primjenom Bolonjskog procesa postaju područjem interesa ne samo akademske već i društvene ali i političke zajednice. Jedna od glavnih je usmjerenost na ishod učenja za razliku od dosadašnje usmjerenosti na sadržaj i cilj obrazovanja. Poseban se naglasak stavlja na kompetencije koje je potrebno razvijati kako bi se uspješno odgovorilo na zahtjeve suvremenog tržišta.

4.2. Dehumanizacija

Sveučilišta su se našla pred pritiskom da moraju promijeniti svoj način rada, ulogu i položaj koji su do tada njegovali. Prema Kokić (2013) koncepcija novih sveučilišta poprima

industrijalizirani oblik djelovanja na način da uniformira alate tj. profesore, proizvodnje procese odnosno metodologiju i proizvode tj. studentski kadar. Na taj su način sveučilišta podvrgnuta interesima gospodarstva, trgovine i profita, a ne stjecanju znanja, slobodi i neovisnosti.

O takozvanoj slobodi, osobnom i profesionalnom individualnom razvoju gotovo da više nema ni riječi. Obrazovanje koje se ravnalo prema antičkom i humanističkom idealu nastojalo je razvijati tijelo, duh, dušu koji bi pak doprinijeli razvijanju individualnosti koja će uspješno funkcionirati u svojoj zajednici. Danas, znanje koje nastaje na sveučilištu mora imati vidljive učinke a vrijednost znanja se procjenjuje prema ciljevima koji se njime postižu. Možemo utvrditi da je ovdje na djelu instrumentalnost znanja. Prema Humboldt u niti učitelj niti učenik nisu tu jedan zbog drugog već su tu zbog nečeg većeg od njih samih, zbog znanosti. Danas se čini da su oboje tu zbog interesa gospodarstva, zbog tržišta rada. Studenti postaju korisnici koji ne moraju fizički prisustvovati nastavi, budući da se nastava može odvijati putem Skype-a i sličnih metoda podučavanja na daljinu, dok je u antičko doba, posebno Sokrat podučavao izravno, dodirom. Osobni odnos učenika i nastavnika, kao temeljni odnos u stjecanju znanja, postaje nepotreban i suvišan. Kriva je i pretpostavka da smo svi isti i da nas je moguće takvima učiniti. Naime, sveučilišta upravo to pokušavaju postići svojim pristupom, tj. podvrgavaju nas istom proizvodnom procesu gdje god se mi okrenuli. Kokić (2013: 431) zaključuje: „Iz ove perspektive moglo bi se tvrditi da industrijalizirano sveučilište jest projekt koji na umu ima učiniti čovjeka sredstvom i da to čini, da ga degradira na biološku osnovu bez morala i tako dehumanizira.“

5. DRUŠTVO ZNANJA

Sintagma „društvo znanja“ sastoji se od sadržaja koji se odnose na znanje, informacije, obrazovanje, učenje, komunikacije itd. Na pitanje kakvo znanje zahtjeva društvo znanja te kakvo je to znanje uopće, pokušao je dati odgovor Liessmann u svojoj knjizi *Teorija neobrazovanosti: Zablude društva znanja* objavljenoj 2008. On naime smatra da u takvom društvu više nitko ne uči zbog znanja samog, nego se uči isključivo zbog samog učenja. Smatra da znanje brzo zastarijeva a time gubi na vrijednosti. U političkoj se retorici društvo znanja zamjenjuje s informacijskim društvom stoga se on detaljnije osvrće na samu vrijednost informacija. Informacije s kojima smo neprestano u doticaju nemaju veze sa znanjem i spoznajom. On čak ide toliko daleko da vremensku prognozu smatra jedinom relevantnom informacijom bitnom za budućnost koju možemo čuti u medijima, te tvrdi kako informacije nemaju veze sa znanjem. Ono što nam znanje zapravo dopušta jest da iz silnog mnoštva informacija čiji se broj svakim danom povećava možemo iznaći upravo one koje imaju vrijednost. Dakle, da bismo nešto mogli spoznati, razumjeti ili pojmiti, moramo prvotno nešto i znati. Zbog silne preplavljenosti informacijama, prosječan se čovjek osjeća bespomoćno i dezorijentirano jer teško je negdje započeti a još teže završiti. Iz tog razloga Liessmann smatra kako svaki zahtjev za znanjem mora dovesti do očaja. Autor zaključuje da netko tko barata s mnogo činjeničnih informacija zapravo ne zna mnogo, a o znanju govorimo onda kada iste povežemo na način da rezultiraju smislenim i povjerljivim suodnosom. Oni koji se zalažu za tzv. društvo znanja uvjeravaju nas da bi znanje trebalo predstavljati jednu od najvećih vrednota modernog društva. Međutim, autorov je zaključak da znanje kao takvo u društvu znanja ne predstavlja nikakvu vrijednost.

5.1. Obrazovanost, poluobrazovanost, neobrazovanost

Paradoks današnjice jest i činjenica da što se više priziva vrijednost znanja, ono brže gubi na vrijednosti. Obrazovanje je svedeno na puku izobrazbu te je na taj način poniženo. Govoreći u svojoj knjizi o tri pojma - obrazovanost, poluobrazovanost i neobrazovanost, Liessmann se poziva na dva autora i njihova djela od povijesne važnosti. Prava ideja obrazovanosti, prema Liessmannu, bila je zastupljena kod Wilhema von Humboldta koji je 1793.g. objavio djelo *Teorija čovjekova obrazovanja*. Bit Humboldtove ideje je spoznavanje svijeta i dobro raspolaganje prirodom, a svemu tome je uvjet samospoznaja i sloboda. Pravo humanističko obrazovanje svoj najveći uzor imalo je u grčkom idealu, što se odražavalo na ondašnje gimnazije koje su bile usmjerene na antičke jezike i antičku kulturu. Također, osnovna ideja je

bila učenje na primjerima. Antički ideal je polazio od razvijene individualnosti i bavljenja onim sadržajima koji se nisu pokoravali diktatu aktualne iskoristivosti. Poslije tog razdoblja uslijedit će samo polagano degradiranje te ideje obrazovanosti, a Humboldtove ideje biti će marginalizirane kao suviše kompleksne i zahtjevne, koje samo favoriziraju znanje temeljeno na činjenicama. Građansko-humanistički pojam obrazovanja izražen je u posebnoj skrbi za književnost, glazbenu i likovnu umjetnost, filozofiju te djela antike. Nietzsche će zaključiti da se tzv. „obrazovno građanstvo“ zbog svoje ekonomske slabosti fiksiralo na ideju duhovnog obrazovanja elite o čemu govori autorica Rupčić (2015:103) ustanovivši: „Naime, kompenzirajući nedostatak ekonomske imućnosti i političke moći posjedovanjem obrazovanja i silom raspolaganja obrazovnim dobrima, što je Nietzsche jasno uviđao i bitko i cinično ismijavao, taj je sloj počeo vjerovati i sebe doživljavati kao nekoga tko je bolji i uzvišeniji nad ostalima te se pretvarati u svoju karikaturu.“ Kao suprotnost ovim shvaćanjima obrazovanosti jest današnje stajalište da se izbjegavaju svi predmeti koji nemaju izravan odnos s praksom. Može se reći da je i danas obrazovanje svojevrsna utopija malograđanina koji mašta da se obrazovanjem emancipira od nižih slojeva. Obrazovanje je shvaćeno kao nada radničke klase (Liessmann, 2008:43) koje bi trebalo spriječiti nezaposlenost i omogućiti savladavanje izazova budućnosti. No Liessmann tvrdi da se stvari tako ne odvijaju te da se nikad nije toliko lagalo kao što se to čini unutar prosvjetne politike. Tako obrazovanje postaje stimulans i sredstvo za umirenje, te trajno obećanje za bolja vremena. Ipak, obrazovanje danas nije nikakav jamac za funkcioniranje ekonomija usmjerenih na efikasnost. Liessmann, naime, ne preferira obrazovne reformatore, pa tvrdi da reformatori uvijek teže ukidanju tradicionalne ideje obrazovanja, a zapravo žele sposobne klonove koji će besprijekorno funkcionirati. Nadalje, tvrdi da su prave slabosti obrazovnog sustava počele 1960-ih godina. Ovdje se pojavljuje stanje koje on naziva poluobrazovanost, a povezuje ga s djelom Theodora W. Adorna pod nazivom Teorija poluobrazovanosti (Theorie der Halbbildung), izdanom 1959. godine. Adorno smatra da je za humanističko obrazovanje potrebna dokolica te ukoliko nje nema, obrazovanje se svodi na poluobrazovanost. Upravo se to i dogodilo, obrazovanje je postalo „socijalizirano poluobrazovanje“ (Liessmann, 2008:58) koje se preobrazilo u mješavinu kulturnih ustanova te je počela institucionalizacija obrazovanja. Sve će biti u svrhu prilagodbe mladeži, pa će doći do kvarenja obrazovanja medijalizacijom a sadržaji klasičnog obrazovanja će propadati. Naposljetku, slijedi pojašnjenje pojma, tj. stanja neobrazovanosti. Ono za Liessmanna nije ni individualni propust, ni promašena prosvjetna politika, već ono što je neizbježno jer će se raditi o nužnoj posljedici kapitalizacije duha. Čak štoviše, ideja obrazovanja će jednostavno nestati. Dok su se prije vodile borbe protiv neprosvijetlosti, danas će se i sam proces neobrazovanosti

odvijati u središtima obrazovanja. „Ne misliti vlastitom glavom čini se programom izobrazbe danas“ (Liessmann, 2008: 61). Liessmann također želi izbjeći pogrešno shvaćanje tog pojma neobrazovanosti, pa tvrdi da to nije nikakav intelektualni deficit ili nedostatak informiranosti, već jednostavno odricanje od htijenja da se nešto uopće razumije.

5.2. Cjeloživotno učenje

Budući da se tržište rada neprestano mijenja, ono zahtjeva i cjeloživotno učenje, odnosno one osobe koje su spremne preuzeti odgovornost za svoj napredak i uložiti vrijeme u neprestani proces učenja. Upravo se uz takav koncept vezuju ciljevi koji su ekonomske prirode poput zapošljivosti ili veće konkurentnosti na tržištu rada. Današnje društvo znanja toliko ističe potrebu za cjeloživotnim učenjem da je za pomisliti kako prijašnjim društvima niti je bilo toliko stalo do samog učenja niti im je ikada životno učenje bilo u mislima. Još u antičkom dobu nije postojalo samo jedno životno razdoblje isključivo namijenjeno učenju. Čak štoviše, prema Liessmannu (2008) antički pojam *sophia* je rezultat stečenih znanja, sposobnosti, uvida i iskustava koja su se tek nakon dugog života mogli pokazati u svojem punom sjaju, objedinjena u istinsko jedinstvo. Cjeloživotno učenje, dakle, nije nepoznanica i društvima prije društva znanja, no ovo društvo ga posebno naglašava. No, ovaj cilj kojega su Grci u antičko doba štovali nikako nije cilj današnjeg cjeloživotnog učenja. Danas nema govora o učenju koje se ne podvrgava trenutnoj iskoristivosti. Uostalom, u slučaju neuspjeha takvog učenja, krivnju je uvijek moguće svaliti na čovjeka samog – koliko god učili, nije dovoljno, koliko god vještina stekli, nije dovoljno. Tako možemo u nedogled. Prisiljeni smo biti u tijeku s modom, s trenutno aktualnim i poželjnim znanjem.

Ono što društvo znanja voli naglašavati i time dobiva na važnosti jest svakako ideologija cjeloživotnog učenja koje nas obvezuje biti u tijeku s aktualnim potrebama tržišta rada. Prema Liessmanu (2008) riječ je o oruđu uz pomoć kojeg se u svako doba može zahtijevati prilagodbeni uslužni realno postojećim vlasničkim odnosima.

5.3. Društvo rada

Kako smo već ranije zaključili, u ljudskom društvu i dalje postoje nejednakosti i neravnomjerna podjela bogatstva, te životnih prilika unatoč neoliberalnoj i globalnoj ideologiji koje proklamiraju suprotno. Situacija je zapravo slična kada su u pitanju znanje i obrazovanje. Čavrak (2013: 6) tvrdi: „Političke i gospodarske elite u svim fazama ljudskog društva nastojale su znanje i obrazovanje distribuirati veoma pažljivo s obzirom na svoje potrebe i ciljeve održavanja moći“. On nadalje razmatra kako je situacija i danas takva navodeći da se

obrazovanje organizira isključivo u skladu s potrebama tržišta rada. Tome u prilogu govori STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) revolucija zahvaljujući kojoj pojedinac razvija sve vještine potrebna za uspjeh u poslovnom svijetu: komunikaciju, istraživanje, kreativnost, rad u grupama, rješavanje problema, kritičko mišljenje.

Revolucija u području STEM-a omogućuje djeci i svima ostalima razvoj vještina koje su potrebne kako bi bili ravnopravni sudionici društva u 21. stoljeću. Upravo su potrebna znanja iz područja koja pokriva STEM a to su znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika s naglaskom na područje robotike (uz pomoć koje se usvajaju vještine programiranja). STEM se događa i u Hrvatskoj. Na internetskim portalima moguće je pročitati zapanjujuće informacije o istoj – o velikoj popularnosti, o enormnim iznosima koji se ulažu u nju, o zadovoljstvu polaznika a time još zadovoljnijim roditelja koji su osigurali uspješnu poslovnu budućnost i život svoje djece. U cijeloj se priči ističu i altruistični začetnici i financijski ulagači koji nesebično ulažu upravo u kvalitetnu budućnost djece. Idealno vrijeme, rekli bismo, jer se u obrazovanom sustavu događaju velike promjene u obliku reformi koje zaokupljaju javnost dok javna ulaganja u obrazovanje nikada nisu bila značajna. STEM revolucija pruža nadu u bolju budućnost, budućnost obrazovanih, zaposlenih intelektualaca koji su cijenjeni u svojem području. O potencijalnim namjerama STEM-a osnivača oglasio se autor J.S. Chen svojim tekstom na web portalu www.jacobinmag.com koji i sam radi u tehnološkoj industriji te o prodoru STEM-a govori kao osoba od struke. On tvrdi kako velike tvrtke poput Googlea, Microsofta ili Applea nude financijski prihvatljiva obrazovanja koja imaju slatkorječive slogane tipa „Osnažiti svakog učenika da postigne više“ i slično. Ono što zabrinjava jest njihova potencijalna strategija za stvaranjem svoje buduće radne snage i to ne bilo kakve, već slabo plaćene radne snage. Upravo je radna snaga jedan od većih i važnijih izdataka velikim korporacijama te bi si na ovaj način mogli priskrbiti vojsku uniformiranih radnika koju su sami podučili poslu koji će u budućnosti obavljati za njih. Veliki investitori naglašavaju kako bilo tko može postati veliki poduzetnik ili inovator, no u stvarnosti vrlo malo ih ostavi takav cilj. No što je s ostalima? J. S. Chen smatra kako pod krinkom edukacije siromašnih i nerazvijenih, žena i manjina upravo tu silnu većinu očekuje sudbina digitalno obrazovanih i slabo potplaćenih radnika koji će imati sreću ako budu bili zaposleni. Ako budu imali još manje sreće, osnivačima će poslužiti kao izgovor da postojećim radnicima smanje ionako niske plaće.

Čavrak (2013: 6) zaključuje: „Dakle, široki socijalni slojevi dobrodošli su u sustav obrazovanja samo ako i ukoliko prihvaćaju biti „kvalitetna i produktivna radna snaga“, radna snaga koja će moći i znati „prihvatiti nove tehnologije“, koja želi (ili mora) prihvatiti samoreprodukciju svog

osobnog i društvenog položaja.“ Prema Šundaliću (2012) perspektiva razvoja društva leži u ulaganju u obrazovanje dok obrazovanje smatra najisplativijem ulaganju u gospodarstvo. On obrazovanje naziva i „pogonskim gorivom“ gospodarstva. Na ovaj način znalac postaje radnik a poduzeće svojevrсно sveučilište. Je li rastuća vrijednost znanja ovih područja dovoljna da bi se naše društvo nazvalo društvom znanja?

Da će nam STEM revolucija promijeniti budućnost, kao što se može pročitati na internetskim portalima ili čuti u medijima sasvim je neupitno. Prema njima, prioritet novog obrazovanja koji nas vodi k boljoj budućnosti su znanja koja nam nudi STEM. Ili je riječ o vrsti iluzije koju uz veliku pompu stvaraju oko nas dok je mi uz velika očekivanja objeručke prihvaćamo, drugim riječima o prevari tehnološkog obrazovanja? Ostaje samo pričekati i vidjeti kakva nas to uistinu budućnost očekuje.

6. SOFISTI

U idućim ćemo se poglavljima pozabaviti Sokratom kao okosnicom na sve do sada izrečeno a poglavito na dio koji se odnosi na odgoj i obrazovanje. No, ne možemo zaobići Sofiste koji su imali veliki utjecaj na Sokrata i koji će nam uvelike pomoći u razumijevanju Sokrata i njegove filozofije. Stoga, kako bismo bolje razumjeli Sokrata, drugi dio rada započeti ćemo s nekoliko najznačajnijih karakteristika sofista a zatim nešto više reći o Sokratu, njegovoj filozofiji te o njegovoj metodi dijalektike.

Grčka se riječ *sophos* ili *sophia* obično prevodi kao mudro ili mudrost. Prema tome „sophistes piše ili podučava jer ima za pružiti poseban dar ili znanje“ (Guthrie, 2006:30). Prema autoru Poliću (1993:23) Sofisti se pojavljuju kao odgovor na duhovne potrebe ljudi koje tradicionalni način obrazovanja više nije mogao zadovoljiti. Oni su dakle svoju poduku uskladili s vremenom u kojemu su živjeli te podučavali vještini kojom dokazuju da postoji protuargument o svakoj stvari (Guthrie, 2006:254). Čine to u manjim grupama ili na javnim izlaganjima. Prvi uviđaju važnost odgoja i obrazovanja za pojedinca a pitanja koja su postavljali sve do današnjih dana nisu prestala biti važna i temom rasprava. Samom tom činjenicom, oni su uvelike utjecali na Sokrata te je nemoguće pisati o Sokratu a ne spomenuti se sofista. Sofisti su profesionalni poučavatelji koji su za plaću podučavali mladiće ali i javno govorili kako bi ukazali na svoj dar govorništva. Smatra ih se svojevrsnim utemeljiteljima govorničkih vještina, vještina uvjeravanja ali i vještina dokazivanja koje su bile potrebne za sudjelovanje u javnom i političkom životu. Među poznatijim sofistima nalaze se Gorgija, Hipija, Kritija, Prodik, Antifon a kao najistaknutiji među njima je Protagora koji se isprofilirao kao najbolji i najpoznatiji među njima (Polić, 1993:24). Ono što je omogućavalo uspješnu političku karijeru u Ateni u 5. st. pr. Kr. bila je upravo retorika, tj. umjetnost govorništva kojom su se sofisti toliko isticali. Biti djelotvoran govornik značilo je imati sredstvo za postizanje društvenog ugleda i moći (Polić, 1993:26). Time su osvojili veliki broj svojih učenika koji su ih slušali kako izlažu o bilo kojoj temi i odgovaraju na bilo koje pitanje. Isključivi cilj bio je postati dobar govornik a to iskoristiti u osobne svrhe, za vlastiti prestiž i novac a ne zbog znanja kako takvog (Guthrie, 1993:45). Interes mladića bio je velik kao što su i svote novca koji je bilo potrebno izdvojiti za pojedine od njih. Upravo je to jedan od razloga zbog kojih ih Sokrat kritizira i postaje gorljivi protivnik Sofista. On smatra da si time uskraćuju slobodu jer podučavaju samo one koji su u mogućnosti platiti ponekada i ogromne iznose dok je on slobodan razgovarati s kime želi dok se mudrost može i mora slobodno dijeliti (Guthrie, 2006:39). Hegel je primjetio (prema Poliću, 1993:25) da naplaćivanje ove usluge nije moglo proći bez posljedica jer su uzimanjem novaca zbog

zarade lako skliznuli u manipulaciju. Natjecateljstvo je još jedna karakteristika sofista. Za Protagoru je svaka rasprava verbalna bitka u kojoj postoji samo jedan pobjednik što je u suprotnosti od Sokratove pomoći jedno drugome u pronalasku istine. I sami Sofisti su međusobno bili individualisti, protivnici koji su se natjecali za naklonost javnosti a time i većim brojem potencijalnih učenika. Protagora je toga bio vrlo dobro svjestan (Guthrie, 2006:21): „Umjetnost pametnog govora, rekao je, jest sve što je on naučavao i sve što je neki ambiciozni mladić trebao naučiti. To je bila glavna umjetnost jer čovjek sa smislom za nagovor imao je pod sobom sve ostale stručnjake.“

Sofisti, iako prvotno samoprolašavani kao mudri ljudi koji pametno zборе na kraju nisu bili previše voljeni. Ističući predmete koje su podučavali koji njihovim učenicima mogu donijeti samo slavu i dobre političke funkcije, oni pak sami nisu mogli doseći i postati takve figure (Guthrie, 2006:39). Ono što su obećavali drugima za novac, sebi nisu mogli omogućiti pa su svoj talent odlučiti upotrijebiti za poučavanje drugih. Da sam cilj i konačan rezultat nije toliko idealan kako su to isticali Sofisti, znao je i Sokrat koji je prema Guthrie (2006:36) nauk sofista usporedio s prodavačima stvari koje hrane dušu i um a koji hvale svoju robu ali nitko zapravo ne zna sastav te robe. No, razlika između hrane i nauka je ta da nauk ulazi direktno u um dok ćemo hranu držati u staklenkama dok ne odlučimo koju ćemo jesti i u kojoj mjeri. Velika razlika između Sokrata i Sofista jest ta da su Sofisti uistinu bili površni i namjerni varalice a Sokrat se pokazao kao pravi filozof zaljubljen u mudrost. Njihov cilj nije poučavati istinu o čovjeku već mladima osigurati sredstva za pobjedu u svim okolnostima. Istina im nije bitna, važno je samo biti u pravu a svoje učenike uče biti učinkovitima u zadovoljavanju osobnih prohtjeva. Guthrie (2006:10) zaključuje da je: „učenje čak i najboljih sofista na kraju usmjereno samo na to da sve reducira na individualni prioritet i predrasudu i skrene filozofiju s puta traženja istine u sredstvo zadovoljavanja potreba sebičnosti i taštine; a jedini put iz toga je onaj Sokratov, koji je težio da se razumom ponovno zadobiju dublji, sigurniji temelji i za znanje i za moral.“

Jedno je sigurno, a to je da nije bilo Sofista i njihove filozofije, ne bi bilo niti Sokrata i njegove filozofije. Ono što im se ne može oduzeti niti umanjiti jest činjenica da su sofisti prvi profesionalni prosvjetitelji koji su postavili temelje i doprinijeli razvoju mnogih područja kao što su retorika, gramatika, logika, dijalektika i druge. Kao što je već rečeno, retorika je glasila kao glavno umijeće koje je trebalo posjedovati u njihovo vrijeme. Budući da se danas uspjeh mjeri postizanjem rezultata u onim zanimanjima koja su tražena na tržištu rada, u današnje bi se vrijeme ekvivalent retorici mogao pripisati marketingu (Guthrie, 2006) koji igra enormnu ulogu u našem potrošačkom društvu. Njihova uloga bila je velika a očitovala se u pripremi

mladih Atenjana za izazove u demokraciji u obliku razvoja vještina koje su odgovarale potrebama tog vremena, bez obzira jesu li se te vještine koristile u svrhe namjerne obmane sugovornika. Ovdje se kao odgovor postavio pravi zaljubljenik u istinu – Sokrat.

7. SOKRATOV ŽIVOT

Od Sokratova doba dijeli nas čak 25 stoljeća a njegova promišljanja, misli i metode ne zastarijevaju. Njegovo djelovanje ima veliku važnost na filozofiju iako mu on sam nije pridavao toliku važnost. Kolika je snaga njegovog utjecaja govori činjenica da za svoga života nije zapisao ništa što bi ostavio u nasljeđe budućim naraštajima već je svoju filozofiju živio. Njegovo učenje poznato nam je iz svjedočanstava drugih kao što su Aristotel, Ksenofon a najdragocjeniji izvor Sokratova života zasigurno je njegov učenik Platon koji je prikazao njegov život u djelu „Obrana Sokratova“.

Sokrat je bio antički filozof koji je živio i djelovao u periodu od 469. – 399. g. pr. Kr., dobu koje je grad Atena uzdiglo na vrhunac grčke civilizacije. S povijesne strane je to razdoblje kada su Perzijanci, koje su Perzijski ratovi suprotstavili Grčkoj početkom 5 st., pobijedili. Međutim, ratovanja su ostavila svoj danak, deseci tisuća građana koji su platili svojim životima, raseljeni gradovi te brojne iskorijenjene obitelji samo su neke od strahota koje su zadesile Grčku. Nakon uspostavljanja demokracije, grčki gradovi oživljavaju, ovladavaju Sredozemljem polako pridobivajući i osvajajući svijet. Javlja se novi osjećaj slobode zajedno s potrebama izražavanja.

Sokrat je rođen u skromnoj obitelji čija je majka bila primalja a otac malo poznati kipar. Prema uzoru na oca i sam uči kiparski zanat a od majke, kojoj može zahvaliti ljubav prema životu, nasljeđuje misao o tome kako se svi ljudi rađaju jednaki te o samom umijeću donošenja na svijet (Guthrie, 2003:362). Iako nije nikada primio novac za svoje poduke, propitkujući ljude na atenskim trgovima i ulicama stvara praktičnu filozofiju te odbacuje iluziju intelektualizma kao nečega što je iznad čovjeka već kao nečega što čovjek ne može spoznati te na taj način stvara novi način razmišljanja. Želio je pomoći ljudima da početnim priznanjem kako ništa ne znaju, odnosno da nitko ništa ne zna što je govorio i sam za sebe, uz trud, neprestano učenje i rad na sebi spoznaju onu pravu istinu, a to je život vrijedan življenja umjesto onoga okovanog materijalnim stvarima. Sokrat je uistinu živio svoje riječi, u svojim četrdesetim godinama oslobodio se briga materijalnog svijeta, te se posvećuje svom istinski predodređenom poslu – ispitivanjem drugih kao vječnom potragom za istinom i mudrošću kako bi svi spoznali istinski put življenja. Pokušavao je uvjeriti stare i mlade da ne brinu toliko oko tijela i novca, već da se pobrinu o duši. Sebe uspoređuje s obadom govoreći (Platon, 2000: 95): „Upravo – iako može zvučati smiješno – bog me je postavio uz bok ovome gradu, kao velikom i plemenitom konju, no koji je zbog svoje veličine postao mlitavi treba mu neki obad da ga podbode. Tako se čini da je bog mene poslao u ovaj grad kao takva (obada) da vas, premećući se sad ovamo sad onamo, razbuđujem, potičem, podbadam, jednog po jednog, bez prestanka.“ Ovom izjavom

Sokrat otkriva kako njegovo poslanje zapravo nema kraja i kako će uvijek biti potrebno ukazivati na potrebu za pronalaskom istinskog znanja i mudrosti. To je cjeloživotna potraga koja je ujedno bila i njegova životna misija te ga je na kraju stajala života.

Nisu svi cijenili Sokratovu metodu traženja i otkrivanja istine te njegovu upornost u dokazivanju kako zapravo nitko ništa ne zna. Očito je, zapravo, kome bi takva dijagnoza smetala. Sokrat ide od vrata do vrata ispitujući sve koje se u Ateni smatra obrazovanima i mudrima; graditelje, svećenike, slikare, obrtnike, političare itd (Platon, 2008:28). Platon u Obrani Sokratovoj opisuje kako je Sokrat istražujući mudrost razgovarao s odabranima – političarima, pjesnicima i obrtnicima te je dokazao ono što je tvrdio, u ovom slučaju referirajući se na političare (Platon, 2000:29): „Samo što ovaj misli da nešto zna, dok u stvari ne zna ništa, dok ja, budući da ništa ne znam, niti mislim da išta znam. Izgleda da sam doista samo u ovoj sitnici mudriji od njega: da ne mislim da znam ono što ne znam“. Shvatio je da su oni možda stručnjaci u poslovima kojima se bave i te poslove uzdižu kao vrhunac mudrosti koju je moguće posjedovati, ali to nije imalo nikakve veze s istinskom mudrošću kojoj je on težio. Sokratu je cilj osvijestiti potrebu traganja za višim stvarima, za istinom putem dijalektičke metode pitanja i odgovora. Ovakvim javnim prikazivanjem neznanja Sokrat s vremenom stvara neprijateljstva te stječe optužbe. Možemo reći da je on javno izražavao ono što su vjerojatno mnogi mislili ali se nisu usudili reći na glas a ono što je on govorio je pak dovelo u pitanje ponašanje pojedinaca ali isto tako i funkcioniranje institucija.

8. SOKRATOVA DIJALOŠKA METODA

Mnogo se napora ulaže u osmišljavanje i uređivanje planiranja, reguliranja, izvedbe i vrednovanja odgojno-obrazovnog procesa čemu smo i sami svjedoci. Nacionalni kurikulum za predškolski odgoj, te cjelokupni školski odgoj i obrazovanje neprestano puni stupce medija koji nas izvještavaju o reformama koje su nužne kako bismo odgoj i obrazovanje prilagodili vremenu u kojemu živimo. Mnogo se govori o organizaciji odgojno-obrazovnog procesa, usklađivanjem istog s vrednovanjem, ciljevima, očekivanjima, ishodima, iskustvu djece i sl. No, ono o čemu se vrlo malo govori ili se uopće ne spominje jest kako učiti, poticati, osnaživati i njegovati onu želju i ljubav za učenjem i spoznavanjem koju mala djeca, posebno u svojoj predškolskoj dobi gaje od svojih najranijih dana. Ekstrinzična motivacija kao da je nadvladala kada se govori o želji za usvajanjem novog znanja, budući da je primarni cilj postao vanjski motiv, nešto vidljivo, opipljivo. O poticanju intrinzične motivacije koja pokreće osobu iznutra mnogo je teže pobuditi ali to ne znači da se na tome ne treba raditi. Možda je jedan od mogućih odgovora na ovaj problem, ili makar aspekt o kojemu bi vrijedilo razmisliti, upravo Sokratova dijaloška metoda ili jedna od njezinih izvedenica.

Prema autorici Zorić (2008:28) Sokratova je metoda spoznaje dijalektika koju možemo opisati kao usuglašavanje različitih stavova u kojoj je Sokrat ukazivao na nedostatke u znanju drugih te na prividno znanje. Polazište njegove metode je u činjenici neznanja. Nasuprot Sofistima, on tvrdi da ništa ne zna dok oni pak znaju sve, no nudi način na koji je moguće to promijeniti. Sastoji se od tri stupnja: ironije, majeutike i definicije pojma (Zorić, 2008:28). Ironijom Sokrat na neki način sustavno pročišćuje teren za istraživanje istine. Kako bi se došlo do pravog znanja mora se prvo ukazati i osvijestiti ono pogrešno i lažno. Kod drugog stupnja on pokušavanja bez prisile vještinom postavljanja pitanja pomoći u spoznaji znanja a na kraju se njome dolazi i do definicije određenog pojma do koje Sokrat nije uvijek uspio doći ali joj se barem približio. Ono čemu je Sokrat težio jest definiranje sadržaja pojma od kojeg se krenulo u razgovoru. Ova metoda imala je za cilj pokazati da na nasuprot sofistčkim naučavanjima u svakoj stvari postoji nešto stalno i opće vrijedno.

Upravo u Sokratovom dijalogu središnje mjesto zauzima postavljanje problema koji pokreću učenike u otkrivanju novoga. Ovdje nema riječi o prihvaćanju onoga što poučavamo ili čemu smo poučavani kao apsolutnog, već nas izrečeno motivira kako bismo se usmjerili traganju za istinom. Drugim riječima, govorimo o spremnosti da bez predrasuda i stavova budemo otvoreni sve propitkivati i provjeravati. Prema Vučina Zorić (2008) prednosti ovakve metode su mnogostruke: povećanje aktivnosti, sposobnost rasuđivanja, razvoj kritičkog mišljenja i mnoge

druge ali kao najvažniju, autorica navodi aktivan umni rad koji omogućuje usvajanje znanja i zaključaka o proučavanome.

Sokrat je svojim sugovornicima postavljao, naizgled, jednostavna pitanja, ponekada toliko jednostavna da se činilo kako se odgovor podrazumijeva. Nakon odgovora postavljao bi niz pitanja ulazeći time ne samo u dubinu i pravi smisao onoga o čemu se diskutira već ostavljajući svojeg sugovornika pokolebanog jer bi ovaj shvatio da je ono što je mislio je jest, ipak nije. Sokrat nastoji potaknuti sugovornika da sam izvede zaključke iz onoga što smatra istinitim te da znanje traži u sebi samome. Ono što ga je u ovakvom postupku razlikovalo i uzdiglo ne sasvim novu razinu od Sofista jest njegova želja da oboje, uzajamno pomažući jedan drugome dođu do pravog znanja, oslobađajuće istine. Koliko je dolazak do istine ponekada bio grub i mukotrpan posao ali i koliko je Sokrat bio predan svojem poslanju govori dovoljno činjenica da je na svojem suđenju na kojemu je osuđen za kvarenje atenske mladeži ostao dosljedan sebi do kraja te se nije pokolebao unatoč osudi na smrt.

Sokrat je svojom misijom smatrao osvještavanjem pogrešnih uvjerenja o postojanju znanja kod svojih sugovornika koje oni nisu dovodili u pitanja. Njegovi su sugovornici mislili da imaju nekakvo predznanje o temi o kojoj su raspravljali sa Sokratom no on im je pokazao da to nije točno (Zorić, 2008:30). Iako, kako on kaže, ni sam ne zna previše ili gotovo ništa o toj temi. Upozorava sugovornika da ono pravo znanje on ipak posjeduje u sebi, samo ga nije svjestan (Zorić, 2008:29). Budući da oni ne bi mogli sami ovladati znanjem, ispostavlja se da osim toga oni ne posjeduju niti vještinu stjecanja znanja. Iz ovoga se može spoznati dvostruka Sokratova uloga u dolaženju do istinskog znanja: on zna da postoji znanje koje se odnosi na znanje pojma, ali zna i način dolaženja do znanje, odnosno vještinu raspravljanja (Zorić, 2008:31).

Sokrat je koristio ovu metodu u istraživanju bitnih moralnih koncepta svog vremena kao što su vrline poštovanje, mudrost, umjerenost, hrabrost i pravda. U takvim situacijama Sokrat je priznavao svoje neznanje dok su drugi tvrdili da imaju znanje. Sokrat je vjerovao da ga njegovo priznavanje neznanja čini mudrijim od onih koji su, iako neznalice, tvrdili da imaju znanje. Iako, na prvi pogled izgleda paradoksalno (ili ironično), to je Sokratu dalo šansu da ispravi svoje greške tamo gdje su drugi mislili da su u pravu.

Poučavanje koje promovira ljubav prema učenju i želju za znanjem daleko je više od pukog učenja što potrebnih što nepotrebnih informacija koje se od strane modernih reformatora malo pa malo proglašavaju bitnima a nakon toga nevažnima. Njihova potrebitost neprestano se mijenja. Sokrat svojim primjerom ima mnogo za ponuditi onome tko prije svega cijeni istinu,

odnosno znanje. Ne ono znanje koje je trenutno aktualno, ne ono koje visoko kotira na tržištu rada, ne ono koje donosi materijalnu sigurnost već ono koje oslobađa osobu svih okova ovozemaljskog načina života i čini osobu autonomnim pojedincem koji ne čeka da netko drugi razmišlja i donosi odluke za njega. Čini je slobodnim čovjekom. Na primjeru Sofista mogli smo uvidjeti njihovu ograničenost zahtjevima tržišta njihovog vremena kojoj se Sokrat suprotstavio te se kao istinski mislilac i odgojitelj u potpunosti i strasno predao jednoj djelatnosti (Polić, 1993:31). Ako bismo ovu situaciju smjestili u današnji kontekst, jasno je zašto treba težiti istinskoj mudrosti koju je zahtijevao Sokrat. Sokratova razmišljanja, stavovi i metode ne gube na svojoj aktualnosti niti toliko stoljeća nakon njegovog života.

8.1. Primjena dijaloške metode u suvremenoj nastavi

Sokratovom dijaloškom metodom sugovornici se potiču na aktivan umni rad kroz raspravu o određenom predmetu. Možemo reći da je jedan od elemenata ove metode razvoj kritičkog mišljenja što je jedan od istaknutih ciljeva suvremenog obrazovanja. Kritičko je mišljenje potrebno razvijati na svim razinama učenja. Budući da u Platonovim dijalozima glavnu ulogu u dijalogu imaju i Sokrat i učenici i u suvremenom bi se procesu učenja trebala preslikati takva situacija. Umjesto toga, danas se u nastavnome procesu više pribjegava samostalnom učenju, online predavanjima koji isključuju prisustvo nastavnika a sve se to naglašava kao pozitivan pomak u svijetu obrazovanja gdje se također pokušava oduprijeti tradicionalnim oblicima poučavanja. Sokratova se metoda ne mora nužno koristiti u svojem izvornom obliku već i u nekom od izvedenih oblika. U neke od tih oblika se ubraja grupni rad u većim ili manjim skupinama, individualni rad učenika vođen uputama od strane nastavnika itd. No, ono što je karakteristično i zajedničko za sve te oblike jest primjena pitanja koja su stimulativnog karaktera kojima se postiže razvoj više razine mišljenja (Zorić, 2008:32).

U središtu svakog sokratovskog dijaloga (Zorić, 2008:33) je pitanje stoga i u suvremenoj nastavi dijalog treba biti okarakteriziran metodički vođenim pitanjima od strane nastavnika. On bi trebao u svakom trenutku biti sposoban novim pitanjima reagirati na odgovore učenika te ih poticati na sve više razine mišljenja. Ona čine temelj pripreme za primjenu Sokratove dijaloške metode a način formulacije i izrade pitanja određuje kvalitetu i ishod samog dijaloga. Bitno je odrediti glavno pitanje koje će biti temelj rasprave te potpitanja na koja će odgovarati i koja će im omogućiti pronalazak odgovora na glavno pitanje. Budući da nije moguće predvidjeti odgovore učenika potrebno je dobro poznavanje sadržaja poučavanja čime se omogućuje prilagodba pitanja sadržaju poučavanja što je važan preduvjet za uspješnu primjenu ove metode.

Prema tome, odgovornost i pripremljenost nastavnika te određivanje načina rada, nastavnih sredstava, sadržaja, ciljeva i ishoda preduvjet je za uspješnu primjenu ove metode.

Međutim, odgovornost i doprinos ovoj metodi zasigurno imaju i učenici koji pridonose (samo)refleksijom na osobno iskustvo i primjerima iz vlastitog iskustva. Ono što je važno jest da oni tijekom dijaloga svoje misli verbaliziraju na jasan i jezgrovit način kako bi se ostalima olakšao uvid u raznovrsnost tuđih mišljenja što pridonosi razvoju vlastitog. Kako bi ova metoda polučila uspjeh nad svim učenicima važno je postavljanje pitanja od strane drugih ukoliko nešto ne razumiju. Ako uzmemo u obzir da se učenici međusobno razlikuju u stavovima i uvjerenjima, važno ih je potaknuti na sudjelovanje u dijalogu kada dođe do neslaganja jer je upravo to uvjet da se istraživanje o pitanju koje im je nastavnik postavio uspješno nastavi (Zorić, 2008)

9. SOKRAT KAO UČITELJ I UZOR

Sokrat je bio i još uvijek je poznat po svojim dijalozima, no naša slika o njemu bila bi iskrivljena ukoliko bismo ga promatrali samo u tom smislu. Njegovo mjesto u povijesti poučavanja i učenja veliko je i ne treba ga zanemariti. Njegov način života i njegov poziv kojim je želio osvijestiti svakoga s kime je razgovarao o njegovom (ne)znanju te mogućnostima dolaženja do istoga nas u najmanju ruku potiču da proširimo i osvjetlimo kako svoje poglede tako i edukacijske metode i teorije. Sokrat na neki način svojom osobnošću i primjerom vlastitog života kroz dosljednost i poštenje koji su ga pratili do kraja života poput magneta djeluje na ljude. Slijedio je svoju savjest radije nego usvajao uvjerenja ili zakonske odredbe samo zato što su ona bila propisana. Ne zato što nije priznavao pravo države već zbog moralne obveze prema sebi i drugima. Ono što je živio želio je omogućiti drugima: unutarnju slobodu i ljudsko dostojanstvo. Cijeloga svog života poticao je druge na neprestano propitivanje što je dobro za čovjeka i na koji način bi to dobro ostvarili. Svojim poslanjem nije smatrao davanje odgovora na pitanja što bi se na taj način smatralo izravnim poučavanjem drugih već ljudima pojasniti intelektualnu potrebu. On nam pokazuje da čak i kada učitelj zna odgovor, ono što je ispravno jest ne ukazati učeniku na odgovor već ga voditi postupnim koracima do samostalnog spoznavanja odgovora.

Sokratov život dokaz je da čovjek nije osuđen na to da bude žrtva sudbine te da može ukoliko postane spreman za to samostalno odlučiti o svojoj sudbini. Iako su i u njegovo doba postojali takozvani trendovi koje su ljudi pokušavali slijediti u obliku sofističkog propovijedanja ukazivao je na nedostatke takvog života. Smatrao je da se najbolji život može živjeti samo posjedujući znanje i mudrost do kojih se dolazilo rasvjetljivanjem istine. Odvrćao je druge od poroka i beskorisnog života te ih potaknuo na želju za dobrim. Njegova namjera nije bila drugog učiniti pametnijim, vještijim ili djelotvornijim već ga učiniti mudrijim. Sebe ne smatra učiteljem a najbliže što se njegovim učenicima mogu nazvati su oni koji su slušanjem pokušavali oponašati njegov način vođenja dijaloga. Autor Guthrie (2006:432) navodi što znači biti sokratovac: „To napose podrazumijeva stav uma, intelektualnu poniznost, koja se lako može zamijeniti za aroganciju, budući da je pravi sokratovac uvjeren ne samo u svoje neznanje, već u neznanje svih ljudi.“ Nitko ne voli da se nečije neznanje javno ukazuje i proziva ne samo iz razloga jer to osobu čini ranjivom već iz razloga što su mnogi samouvjereni u svoje znanje i činjenicu da znaju sve o svemu. Upravo bi onaj, koji bi se usudio tako nešto javno izreći bio proglašen arogantnim i umišljenim. No, sokratovac u svojoj skromnosti ne proziva samo tuđe neznanje već proziva i svoje jer ga je svjestan i upravo ga to čini dostojnim svoje uloge.

10. ZAKLJUČAK

Vrijeme u kojem živimo puno je konstantnih, brzih i nepredvidivih promjena. Te se promjene odnose na svaki aspekt života, bilo privatni bilo poslovni. Promjene nisu zaobišle niti obrazovni sektor pri čemu su promijenile način gledanja i doživljavanja tradicionalnih. Uzroci se pripisuju globalizacijskim trendovima i sve većoj informacijskoj, gospodarskoj, tehnološkoj, medijskoj umreženosti svijeta. Uspješnost akomodacije globalizacijskim procesima i promjenama sredine u kojoj pojedinci, poduzeća i nacionalne ekonomije žive, rade i djeluju očituje se u vrednovanju znanja kao glavnog i strateškog ekonomskog resursa.

Proklamiranje „društva znanja“ koje predstavlja strateški cilj razvoja društva u kojemu su stjecanje, stvaranje i primjena znanja dostupni jednako svim članovima zajednice i gdje je znanje u funkciji jačanja i razvoja gospodarstva a time i ekonomskog rasta daleko je od znanja koje je u antici pojedinca stvaralo čovjekom koji je bio cjelovito i sveobuhvatno obrazovan. Ne zato što je učio cijeli svoj život, kako se u društvu u kojemu živimo naglašava da je cjeloživotno učenje jedna od glavnih odlika, već zato što je okusio slobodu u procesu uobličavanja samoga sebe te i sam postao slobodan.

Sistem slobodnog i samo regulirajućeg tržišta donosi glavne zahtjeve koji u bitnome određuju ishodišta gospodarskih, političkih, te za ovaj rad najvažnije, obrazovnih ciljeva. Od uvođenja promjena na Sveučilištima, prihvaćanjem Bolonjske deklaracije do prilagodbe obrazovnih ciljeva za potrebe tržišta rada, sve vodi k tome da znanja koja ne odgovaraju zahtjevima vremena treba odbaciti te se usmjeriti isključivo prema onima koja razvijaju poduzetnički duh, natjecateljski raspoloženog pojedinca koji je u svakom trenutku spreman odgovoriti na potrebe neprestano mijenjajućeg tržišta rada.

Suprotnost ovakvom razmišljanju upravo je Sokrat koji svojim životom, osobnim primjerom življenja svojih riječi umjesto služenju tuđim ciljevima, nudi istinu i slobodu. Nudi ono istinsko znanje zahvaljujući kojemu možemo doživjeti iskustvo istine – istine koju već nosimo u sebi ali je trebamo osvijestiti. Njegova metoda dijalektike zasigurno je jedan od načina uz koju je moguće spoznati i otkriti koliko znamo ali i put kojim bi se trebali kretati ukoliko želimo učiniti više za sebe i društvo u kojemu živimo kojom on upozorava na prividno znanje i sve njegove zamke. Sam Sokrat, njegov način života, promišljanje o istom te primjena njegove dijaloške metode jedan je od mogućih načina motivacije i poticaja kako učenika tako i profesora za postizanjem višeg stupnja znanja kako bismo kritički promišljali svijet oko nas.

Ova metoda je oprečna frontalnom načinu poučavanja koji dominira našim sustavom a u kojemu su učenici pasivni i apsorbiraju informacije kojima su izloženi te ih konzumiraju isključivo kao takve. Sokrat smatra da je na taj način nekome moguće usaditi znanje kao što je slijepcu moguće dati vid. I dok neke škole i fakulteti prepoznaju ovakav način razmišljanja i poučavanja, to nije slučaj kod svih. Od nje koristi nemaju samo pojedinci jer glavni smisao nije pobijediti svog sugovornika već zajedničkim snagama doseći novu razinu razmišljanja. Iako se odgojno-obrazovne reforme odvijaju neprestano, malo ili gotovo ništa se ne govori o načinima poticanja i osnaživanja želje za istinskim i dubinskim shvaćanjima svijeta oko sebe.

Možda se trebamo zapitati, ako Sokrat danas nije primjeren u odgojnom i obrazovnom sustavu kao viši cilj sveobuhvatno obrazovanog i emancipiranog čovjeka, ne govori li to više o nama kao društvu koje nije primjereno i dostojno Sokratove filozofije? Kao „društvo znanja“ smatram našom obvezom osloboditi um pogrešnih zaključaka te ga u međusobno zajedničkom djelovanju osposobiti za prihvaćanje istinskog puta spoznavanja koje svakog pojedinca, koji to želi, čini autonomnim čovjekom. Unatoč informacijama i znanju koje danas brzo zastarijevaju, trebamo težiti nečemu većem i značajnijem – mudrosti koja se ne prilagođava trendovima današnjice već omogućava istinsku sreću koja nije podložna mijenama vremena. U tome nam može pomoći Sokratov primjer traganja za mudrošću te dubljim i sigurnijim temeljem za znanje koje nam je uistinu potrebno u društvu znanja.

11. LITERATURA

Knjige:

1. Čolić, S. (2002). *Kultura i povijest*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
2. Liessmann, K. P. (2008). *Teorija neobrazovanosti: Zablude društva znanja*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
3. Guthrie, W. K. C., (2006.), *Povijest Grčke filozofije*, knjiga III, Zagreb, Naklada Juričić d.o.o.
4. Hromadžić, H. (2008) *Konzumerizam: Potreba, životni stil, ideologija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
5. Platon, (2000). *Obrana Sokratova*, Zagreb, Demetra filozofska biblioteka Dimitrija Savića
6. Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*, Zagreb, Znamen & Institut za pedagojska istraživanja

Članci:

1. Ahmed, N. H., Abdul Halim, H., Ramayah, T., (2016.). Dilema oko ideala poduzetničkog sveučilišta: prevladavajuće akademske tenzije“, *Croatian Journal of Education*, 18 (2), 519-543.
2. Bušljeta, A., (2010). Globalizam – ideologija globalizacije?. *Socijalna ekologija*, 19 (2), 127-150.
3. Čvarak, V., (2013.). Obrazovanje za dobro društvo, *Ekonomsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj - jučer, danas, sutra : zbornik radova znanstvene konferencije*, 3-26.
4. Dabić, M., Švarc J., (2011.). O konceptu poduzetničkoga sveučilišta: ima li alternative?, *Društvena istraživanja*, 20 (4), 991-1013.
5. Kanić S., Kovač. V., (2017.) Neoliberalizam i obrazovanje u kontekstu globalne obrazovne politike, *Zbornik Odseka za pedagogiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu*, Sveska 26, 69-92.
6. Kokić, T., (2013). Industrijalizacija sveučilišta i dehumanizacija. *Filozofska istraživanja*, 33 (3), 425-432.
7. Kregar J., (2006). Globalizacija i regulacija. U D. Vidović (ur.) i D. Pauković (ur.), *Globalizacija i neoliberalizam: Refleksije na hrvatsko društvo* (83-97). Zagreb: Centar za politološka istraživanja

8. McPherran, M. L., (2010). Socrates, Plato, Erôs and liberal education. *Oxford Review of Education*, 36 (5), 527-541.
9. Rupčić, D., (2015), Humanističko obrazovanje kao posljednja svrha ljudskog opstanka, *Metodički ogledi*, 22, 95-115.
10. Šundalić, A., (2012). Između društva rada i društva znanja, *Media, culture and public relations*, 3 (2), 120-130. [Online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87763>.
11. Zlatar Violić A., (2009.). Komercijalizacija obrazovanja i merkantilizacija znanja, *Revija za socijalnu politiku*, vol.16, br. 2, 208-208.

Elektronički izvori:

1. Chen, J. S. (13.1.2019.). The tech education con. Preuzeto s <https://jacobinmag.com/2019/01/stem-coding-bootcamp-education-scam-philanthropy>,
[pribavljeno 16.3.2019.](https://jacobinmag.com/2019/01/stem-coding-bootcamp-education-scam-philanthropy)